

Vasilij Melik

SLOVENSKA POLITIKA V TAAFFEJEVI DOBI

Referat na zborovanju slovenskih
zgodovinarjev v Piranu okt. 1974

Vlada grofa Edvarda Taaffeja je trajala od srede avgusta 1879 do 11. novembra 1893, torej dobrih štirinajst let, znatno več kot katerakoli druga avstrijska vlada. Po svoji osnovni usmerjenosti to ni bila vlada desnice, ampak naj bi »posredovala nad strankami in med strankami«, z nalogo, doseči »sporazum in spravo«.¹ Toda nemška levica se je takoj postavila odločno proti vladi. Večino v parlamentu so dale Taaffeju desnica in nekatere sredinske skupine. Kljub raznim premikom in spremembam je ostala ta podoba v bistvu enaka vse do konca. Ves ta čas so Slovenci podpirali vlado in bili del vladne večine v parlamentu. V primerjavi s prejšnjimi časi, ko so prevladovala nemške liberalne vlade in so bili Slovenci v opoziciji, je bila to velika sprememba.

Vladna večina je bila v začetku sestavljena predvsem iz treh klubov: poljskega, češkega in Hohenwartovega. Poljski klub je združeval vse poljske poslance, češki je združeval vse češke poslance, tako prevladujoče staročehe kot skromno zastopane mladočehe, ter konservativno staro češko veleposestvo. Hohenwartov klub je nosil uradno ime »klub desnega centra« in je združeval prvotno nemške konservativne in klerikalne poslance, Slovence, istrske in dalmatinske Hrvate in Srbe ter del bukovinskih Romunov. Na Hohenwartov predlog so se vsi trije klubi še posebej povezali med seboj. Iz po petih predstavnikov vsakega kluba je bil sestavljen eksekutivni komite, svet petnajstorice, ki je vodil in koordiniral celotno politiko desnice.² Ostra disciplina je dala tej povezavi ime »železni obroč«. Vsak od treh klubov je štel leta 1879 po okrog 55 članov, skupnih 165 pa še ni zadostovalo za večino v poslanski zbornici, ki je imela 353 voljenih poslancev. Vlada je morala doseči še podporo drugih glasov in je stalno težila po neki »srednji stranki«. Od takih njenih podpornikov moramo omeniti tako imenovani Coroninijev klub, ki ga je v začetku osemdesetih let ustanovil goriški poslanec grof Franc Coronini in v katerem so bili italijanski primorski poslanci, pa tudi zastopniki moravskega veleposestva. Klub je hotel biti v sredi med desnico in levico ter je podpiral vlado vse do njenega konca.³ Večina nemških klerikalcev je leta 1881 zapustila Hohenwartov klub in ustanovila svoj klub centra, znan kot Liechtensteinov klub, ki pa je ostal v sklopu vladne desnice in železnega obroča.

¹ Gustav Kolmer: *Parlament und Verfassung in Österreich, Dritter Band (1879—1885)*, Wien—Leipzig 1905, str. 34.

² Prav tam, str. 10.

³ Prav tam, str. 219.

Pri novih volitvah leta 1885 je desnica pridobila nekaj mandatov. Njeni šitrje klubi so šteli zdaj 178 članov in s tem pičlo večino v poslanski zbornici.⁴ Na volitvah leta 1891 se je položaj v parlamentu močno spremenil, predvsem zaradi zmage mladočehov nad staročehi. Železnega obroča in njegove večine je bilo konec. Hohenzwartov klub se je precej preuredil: dobil je ime »konservativni klub« in je povezoval večino nemških klerikalcev, Slovence, Hrvate, del bukovinskih Romunov in konservativno češko veleposestvo.⁵ Vendar so člani kmalu začeli odpadati. Ob padcu Taaffejeve vlade so se razcepili tudi Slovenci: šest jih je izstopilo iz Hohenzwartovega kluba, sedem jih je ostalo v njem.

V vsem tem času (1879—1893) desnica kot celota ni bila konservativna. To je bila koalicija nacionalnih meščanskih strank nenemških narodov z nemškimi klerikalci in konservativci. Ta koalicija je imela istega nasprotnika, nemški liberalni tabor, toda močno različne smotre in namene. Nacionalnim strankam je šlo za nacionalne pravice, nemškim klerikalcem za spremembo zakonodaje iz časa liberalnega parlamenta in liberalnih vlad. Taaffejeva vlada ni želela ustreči v celoti ne enim ne drugim željam. Tako je nastalo svojevrstno stanje, polno protislovij. Vlada je izrabljala večino — večina je podpirala vlado, ker ni hotela, da bi prišla na oblast spet nemška levica — nobena stranka ni dosegla, kar je želela. Vlada je nastopala v imenu sporazuma in sprave, toda nacionalna nasprotja so se v njenem času ostrila. Ob vsakršni koncesiji nenemškim narodom je zagnala nemška liberalna levica vik in krik o slavizaciji monarhije, o preganjanju nemštva.

Za Slovence se je položaj pod Taaffejem nedvomno popravil na Kranjskem; vlada je Kranjsko v nasprotju s prejšnjimi režimi priznala za deželo s slovensko večino. Izredno pomembno je bilo, da je bil za deželnega predsednika na Kranjskem prvič (in zadnjič) imenovan Slovenec, Andrej Winkler, ki je ostal na tem mestu dvanajst let (1880—1892). Winkler je bil po rodu z Goriškega, bil je na Goriškem državni uradnik, tudi deželni in državni poslanec v šestdesetih in sedemdesetih letih, sicer zvest pristaš vsakokratne vlade, a vendar vselej Slovenec, z velikimi zaslugami za uveljavljanje slovensčine v uradih. Kot deželni predsednik na Kranjskem je veliko napravil za slovensko poslovanje in za nastavljanje slovenskega uradništva. S slovenske strani so ga sicer mnogi dostikrat zelo kritizirali, vendar nam njegovo celotno vlogo najbolj jasno kaže besno sovražstvo, ki ga je nemška stranka vseskozi čutila do njega. Vladna pomoč nemški stranki na Kranjskem je s Taaffejevo vlado ugasnila, vladni aparat ni več pomagal pri volitvah, uradništvo ni bilo več siljeno v protislovensko glasovanje, število slovenskih uradnikov je naraščalo. Karieristi in lokalni veljaki so nemško stranko zapustili in se pridružili slovenski. Dnevnik, ki ga je nemška stranka izdajala v Ljubljani (Laibacher Tagblatt), je leta 1880 nehal izhajati — nadomestil ga je skromen tednik (Laibacher Wochenblatt). Taaffejeva vlada sicer ni hotela predčasno razpustiti kranjskega deželnega zbora z nemško večino, ki je bil izvoljen v času najhujšega nemškega liberalnega pritiska 1877, kakor so to želeli Slovenci, tako da je do slovenske večine v deželnem zboru prišlo šele po volitvah 1883. Deželni glavarji so bili odtlej imenovani iz vrst slovenske

⁴ Slovenec 12. okt. 1885.

⁵ Slovenec 11., 13., 14., 15. apr. 1891.

večine — te navade ni imela dotlej nobena avstrijska vlada (z izjemo Hohenwartove). Mesta in trgi na Kranjskem so se politično slovenizirali. Tu so bile dotlej najhujše bitke med slovensko in nemško stranko. Zmaga v posameznih volilnih okrajih je bila dostikrat odvisna od par glasov, volitve 1873 in 1877 pa so dale Nemcem popolno zmago. Razmerje glasov je bilo 1130 : 465 (1873) in 1090 : 560 (1877) v nemško korist. Zdaj se je položaj popolnoma spremenil. Že pri državnoborskih volitvah 1879, pod prehodno Stremayrovo vlado, ko je bil Taaffe notranji minister, so zmagali Slovenci v vseh treh volilnih okrajih s 1000 : 820 glasovi. Pri naslednjih volitvah je padlo število nemških glasov na 221 (1883), po volitvah leta 1885 pa so se Nemci s svojimi kandidaturami v mestni kuriji omejili na kočevski volilni okraj, ki so jim ga Slovenci (z izjemo 1887) prepuščali brez boja. Tudi v kmečki kuriji, kjer je v času nemškega liberalnega pritiska glasovalo za nemško stranko nad 10 % volilnih mož, je zdaj število nemških volilcev usahnilo. Po letu 1885 nemških kandidatov v kmečki kuriji ni bilo več. Ostala pa je v nemški posesti veleposestniška kurija, tudi so ohranili Nemci svojo gospodarsko moč v deželi. Tudi statistika občevalnega jezika nam kaže del tega, za Slovence ugodnega procesa v Taaffejevi dobi. Število Nemcev na Kranjskem je padlo od leta 1880 do 1890 za pol odstotka (od 6,1 % na 5,6 %), v Ljubljani od 21 % na 17 %.

Na Štajerskem in Koroškem se je sicer tudi več stvari spremenilo na bolje. Slovenski jezik si je pridobil to ali ono pravico, zlasti na Štajerskem. Namestnik štajerskega deželnega glavarja je bil od 1884 naprej imenovan iz vrst slovenskih poslancev, česar tudi ni dotlej delala nobena avstrijska vlada. Vendar pa do kakega bistvenega premika v položaju Slovencev na Štajerskem ali Koroškem ni prišlo. Pri volitvah so sicer Slovenci zdaj brez izjeme zmagovali v vseh kmečkih volilnih okrajih, ki so bili prej sporni, tudi tam, kjer je bil ta boj prej najtežji, v mariborskem in velikovškem. V mestni kuriji pa so ostali Nemci enaki gospodarji kot poprej. Število slovenskih volilcev v mestni kuriji je sicer poraslo in je znašalo večinoma okrog 20 % volilnih upravičencev. Zlasti ostri so bili boji v celjskem državnoborskem volilnem okraju, vendar zmage Slovenci niso mogli doseči. Na Koroškem so Slovenci razen ene edine izjeme (1884), ko so se (in niti ne s slabim uspehom) spustili v boj v Velikovcu, Pliberku in Železni Kapli, prepuščali mestno kurijo brez boja nemški stranki. Uradništvo na Štajerskem in še bolj na Koroškem je bilo pretežno nemško in je v svojem delovanju nastopalo večinoma protislovensko, čeprav ne več v vladnem imenu. Po statistiki občevalnega jezika so imeli Nemci na Spodnjem Štajerskem večino v pomembnejših mestih in še v nekaj drugih občinah. Stanje, ki je bilo pred Taaffejem, se je nadaljevalo tudi pod Taaffejem. Še celo več: število občin, ki so imele nemško večino, se je od leta 1880 do 1890 zvečalo od 18 na 22, delež slovenskega prebivalstva pa se je zmanjšal za en odstotek (od 89 % na 88 %). Še slabše je bilo na Koroškem: tu je na ozemlju Slovenske Koroške, kakor jo je omejil B. Grafenauer v Koroškem zborniku 1946, padel delež Slovencev v istem času za 3 odstotke (od 68 % na 65 %). Pri tem pa ni šlo le za relativen padeč, ampak je število Slovencev kljub porastu prebivalstva tudi absolutno padlo od 101.874 na 100.604.⁶

⁶ Glej o vsem tem V. Melik: O razvoju slovenske nacionalno-politične zavesti 1861—1918 (Zgodovinski časopis 24, 1970, str. 39—51).

V času Taaffejeve vlade se Slovenci uradno za Zedinjeno Slovenijo niso nič več oglašali. Ta izločitev Zedinjene Slovenije iz narodnega programa je bila predvsem posledica ozirov na vlado, pa tudi na parlamentarne zavezničke. Zlasti v začetku velja naziranje, da se preveč ne sme zahtevati. Navajajo primer Čehov, ki so leta 1871 preveč zahtevali, pa je zato padla Hohenwartova vlada in niso dosegli ničesar. Namesto Zedinjene Slovenije so se postavljale od časa do časa nekatere nadomestne zahteve. Prva taka je bila zahteva po ustanovitvi višjega deželnega sodišča v Ljubljani, ki bi obsegalo slovenski del Štajerske in Koroške, celo Kranjsko in Primorsko. Ta zamisel se je pojavila takoj ob začetku Taaffejeve vlade leta 1879, proti koncu Taaffejevega obdobja pa jo je sprejel 1. shod slovenskih in istrskih hrvatskih poslancev 2. oktobra 1890, potem pa še kranjski deželni zbor 25. novembra 1890. To je bilo v času, ko so dogodki okrog nemško-staročeskega sporazuma prinesli precejšnjo razgibanost v slovensko politično izžvljenje in so se pojavljale težnje, da bi se moral podoben sporazum uveljaviti za dežele, kjer živijo Slovenci v manjšini. Druga, ne tako široka (ker se ni nanašala na vse Slovence), a še bolj pogosto ponavljajoča se zahteva je terjala poseben oddelek namestništva v Mariboru ali Celju za slovenski del Štajerske. Kakor prva se tudi druga zahteva ni nikdar izpolnila.

Zahteve po večjem upoštevanju slovensčine v uradih, na sodiščih in v šolah, ki so jih slovenski poslanci neprestano ponavljali v dunajskem parlamentu, so prinesle nekaj Slovincem ugodnih resolucij državnega zbora, več ministrskih naredb, med katerimi naj posebej omenimo naredbo pravosodnega ministra Pražaka z dne 18. aprila 1882, ki je odredila sprejem slovenskih vlog na sodiščih v območju višjega deželnega sodišča v Gradcu tudi v primerih, če stranka obvlada nemški jezik, več konkretnih rešitev glede slovenskega učnega jezika v posameznih šolah, razne nastavitve slovenskih uradnikov itd. Vseh teh posameznih in postopnih koncesij niti ni bilo tako malo, kakor se velikokrat misli, niti niso bile nepomembne, gotovo pa je res, da se rešitvi slovenskega vprašanja in enakopravnosti slovenskega naroda in jezika še zdaleč niso približale. Zato je vse to zbuvalo občutek pobiranja drobtin, ki padajo z vladne mize, občutek zgrešene, drobtinčarske politike.⁷ Ta občutek se ponavlja že od prvih let Taaffejeve vlade naprej. Od časa do časa so zahtevali odločnejšo politiko, izstop poslancev iz Hohenwartovega kluba, kritizirali vlado in parlamentarne zavezničke, češ da negativno vplivajo na slovensko politiko, zahtevali obnovo programa Zedinjene Slovenije. Na drugi strani pa so poudarjali, da zagovarjajo Slovenci Taaffejevo vlado samo »faute de mieux«, ker »vlada, katera utegne priti za Taaffejem, bode brž ko ne še veliko manj naklonjena slovenskemu življu, kakor dosedanja«, kakor se je izrazil Šuklje v kranjskem deželnem zboru.⁸ In to zadnje naziranje je vedno prevladalo.

Če bi merili slovenski razvoj štirinajstletnega obdobja 1879—1893 samo po rezultatih bojov za politične zahteve ter enakopravnost slovenskega jezika v šoli, uradu in na sodišču, bi rezultat ne bil preveč razveseljiv. Prav tako je bil šibek gospodarski razvoj slovenskega ozemlja in ni bila preveč pozitivna rast slovenske narodne zavesti na precejšnjem delu slovenskega ozemlja.

⁷ Prim. Slovenski narod 5. febr. 1891.

⁸ Obravnave deželnega zbora kranjskega 31, str. 327 (24. nov. 1890).

Močno drugačna in zelo pozitivna slika pa se nam pokaže, če primerjamo splošno razvojno stopnjo slovenskega naroda in njegove kulture v začetku in na koncu Taafejevega obdobja. Slovensko časopisje je močno poraslo, prav tako je raslo število slovenskih organizacij na najrazličnejših področjih. Včela se je ustvarjalnost v kulturi in v znanosti. Zlasti od osemdesetih let naprej je Slovenska Matica vedno bolj prehajala na izdajanje pravih, originalnih slovenskih znanstvenih del. Letopis Matice Slovenske se je tedaj spremenil v zbornik izvirnih znanstvenih razprav. Slovenska bibliografija za leto 1879 je imela približno sto enot, bibliografija za leto 1893 pa trikrat več. Mohorjeva družba je leta 1875 presegla število 25.000 članov, leta 1891 pa jih je imela že več kot 50.000. Na koncu Taafejevega obdobja so Slovenci že povsem razvit narod z razplatenó družbo, z razvito kulturo, znanostjo in umetnostjo, z najrazličnejšimi gospodarskimi, političnimi, kulturnimi društvi in organizacijami, povsem izoblikovanim jezikom in strokovno terminologijo, skratka, narod, ki ima sicer nešteto težav in problemov, ki mu nasprotniki še vedno odrekajo enakopravnost, ki še vedno nima docela slovenskih sredstev niti univerze, ki je zato sicer velikokrat poln dvomov vase in pesimizma, ki pa vendarle nedvomno in trdno obstaja in živi.

Med Slovenci obstajata v vsem tem času dve stranki, delavska in meščanska. Delavska je v teh letih še skromna po številu pristašev in brez politične moči. Meščanska, tako imenovana »narodna stranka« govori v imenu ogromne večine Slovencev in je edina, ki lahko nastopa v volilnem boju. V tej stranki so združeni tako liberalni kot klerikalni Slovenci, ki nastopajo na zunaj v znamenju sloge enotno in vodijo skupno politiko v dunajskem parlamentu in v deželnih zborih. Ob vsej slogi pa živita oba tabora, tako klerikalni kot liberalni, vsak svoje življenje. Vsak ima svoja glasila. Dočim je liberalni Slovenski narod starejši, dnevnik že od sedemdesetih let (1873), je postal klerikalni Slovenec dnevnik šele 1883. Od pokrajinskih glasil je pri mariborskem (Slovenski gošpodar) in celovškem (Mir, začel 1882) prevladovala konservativna katoliška smer, pri goriškem (Soča) in tržaškem (Edinost) pa liberalna. V kulturnem življenju je bil liberalni tabor glede ustvarjalcev, kvalitete in časopisja mnogo močnejši. Po zasedbi vodilnih političnih mest sta si bila oba tabora približno enaka. Položaj po deželah je bil sicer različen, vendar je klerikalna smer izrazito prevladovala samo na Koroškem.

V okviru sloge so pristajali liberalci na geslo »vse za vero, za dom, za cesarja«, ki je dobilo po Bleiweisovi smrti še nekaj poseben pomen kot simbol zvestobe Bleiweisu. Sprejemali so »krščansko« in tudi »katoliško podlagó«, sprejemali so naziranje, da je katoličanstvo glavni steber narodne zavesti med Slovenci in da uničuje narodni napredek, kdor se postavlja »cerkvi in veri v nasprotje«. ⁹ Poskušali so krčevito trdovratno plavati po sredi, kakor je zelo posrečeno zapisal Janko Kersnik. ¹⁰ Zaradi takih stališč je že Prijatelj večkrat govoril o »skrivnih liberalcih«, Kermavner pa je zelo odločno trdil, da ne smemo govoriti o liberalcih ampak samo o kriptoliberalcih. ¹¹ Tako naziranje se mi zdi nekoliko pretirano. Izrazu liberalci so se naši liberalci sicer res najrajši izogibali, zato so ga pa tem rajši v neštetih drobnih

⁹ Ivan Prijatelj: Janko Kersnik, njega delo in doba, sešitek II. in III., Ljubljana 1914, str. 311.

¹⁰ Janko Kersnik: Zbrano delo, Peta knjiga, Ljubljana 1952, str. 216 (Pirhi).

¹¹ Dušan Kermavner: Slovenska politika v letih 1879 do 1895, Ljubljana 1966, str. 9–10.

polemikah uporabljali njihovi klerikalni nasprotniki — drug za drugega pa so oboji točno vedeli, kaj so.

O kaki kapitulaciji liberalnega tabora pred klerikalnim ne moremo govoriti. Uradni slogaški volilni proglasi sicer uporabljajo zgoraj omenjeno Bleiweisovo geslo »vse za vero, za dom, za cesarja«, ne kličejo pa na obrambo vere in cerkve in se bistveno razlikujejo od volilnih zahtev, ki jih postavlja Slovenec. Res je, da glasujejo tudi liberalci za konservativno reformo šolskega zakona leta 1883, vendar je pri tem treba poudariti, da ni šlo pri tem za domače liberalno-klerikalne odnose, ampak za koalicijo nemških klerikalcev in Slovanov v dunajskem parlamentu. To nam zelo jasno kaže diskusija v poslanski zbornici. Štajerski nemški liberalni poslanec Carneri je poudarjal, da je pravzaprav ogromna večina zbornice proti reformi, da so zanjo samo klerikalci in fevdalci, »Čehi in Slovenci so proti, in sicer iz naprednih razlogov; držijo pa jih v šahu z grožnjo, da bi klerikalci lahko odpadli, s tem pa bi se razsula sedanja večina«. Dalmatinski hrvaški poslanec, liberalni dr. Miho Klaić pa je deset dni zatem razlagal zadržanje slovanskih poslancev, ki so se morali odločiti za tiste, ki so proti reformi, ali za tiste, ki so za reformo. »Šlo nam je za to, ali hočejo gospodje (ki so za reformo, V. M.) kaj malopridnega, kaj res škodljivega. Ker pa temu ni tako, smo se morali odločiti za one, ki so nam blizu predvsem po naši simpatiji in naših političnih interesih. Ti gospodje, ki hočejo to določbo, so poslanci iz nemških dežel, ki so, čeprav trdni Nemci, od časa, ko sedimo v tej visoki zbornici, vselej pokazali razumevanje za naše upravičene narodnostne zahteve. Od časa, ko smo se prikazali v tej visoki zbornici, smo se postavili na stran teh gospodov in jim bili zvesti. Da zdaj v tem odločilnem trenutku držimo z njimi, se nam ne zdi samo stvar časti ampak tudi politična potreba.«¹² Upoštevati moramo tudi to, da je bil zakon sam kompromis, ki še daleč ni odgovarjal vsem težnjam klerikalnega tabora.

Tudi v času sloge je prihajalo med liberalnim in klerikalnim taborom od časa do časa do večjih ali manjših spopadov. Na marsikaterih volitvah so se pojavili proti uradnim kandidatom slogaškega vodstva protikandidati — proti uradnim kandidatom liberalne smeri klerikalni protikandidati, proti uradnim kandidatom klerikalne smeri liberalni protikandidati. Del teh kandidatur je bil pretežno osebnega značaja, volilni boj pa se je oprl tudi na liberalno-klerikalna nasprotja, del pa je bil izrazito nazorskega značaja. Take volitve se pojavljajo že leta 1883, prevladujejo pa že na Kranjskem in na Goriškem leta 1889 in 1891. Liberalno-klerikalni spopadi so se kazali tudi v društvenem življenju, na primer pri Slovenski matici, kjer so leta 1886 nadvladali liberalci, v razpravljanjih o znanosti in zlasti literaturi, v raznih polemikah, v Mahničevem pisanju itd. Kolikor bolj se bližamo devetdesetim letom, toliko pogostejši so postajali ti spopadi, ki so končno privedli do konstituiranja dveh strank. Oblik in izida tega boja pa najbrž ne moremo prav razumeti, če ne upoštevamo različnih nians v katoliškem taboru. Znatno del duhovščine je izrazilo slogaško usmerjen in ne želi zapustiti skupne stranke, če ni k temu prisiljen — bodisi od odprti, proticerkvenih, liberalnih nastopov z liberalne strani, bodisi od vedno hujšega pritiska z lastne, katoliške strani.

¹² Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten, IX. Session, str. 10208 (Carneri 17. apr. 1883) in 10636 (Klaić 27. apr. 1883).

Zdi se mi, da je Mahničev boj za ločitev duhov v veliki meri namenjen prav tej skupini. Ravno tako se liberalci prav zaradi te katoliške skupine obotavljajo z odkrito besedo. Na drugi strani gre zasluga za zmago klerikalizma novemu, mlademu katoliškemu gibanju, ki se je zavedalo važnosti socialnega vprašanja, novih možnosti parlamentarizma in demokracije, ki se je »v svoji politični akciji obleklo socialno, ljudsko«, da uporabimo Kermavnerjeve besede,¹³ in zaradi tega tudi zmagalo nad liberalnim taborom, stranko meščanstva in bogatega kmeta, ki torej nikakor ni bilo več konservativno in je s staro, konservativno katoliško strujo, prevladujočo v sedemdesetih letih in v večini osemdesetih let, tudi marsikje prišlo v konflikt. Toda vrnimo se nazaj na glavni del Taaffejevega obdobja.

Razen liberalno-klerikalnih konfliktov, o katerih smo govorili, se v tem času pojavljajo tudi drugi. Povezani so v glavnem z vprašanjem: ali popustljivejša, bolj oportunistična politika do avstrijske vlade — ali bolj odločna, radikalnejša politika. V letih 1883—1885 je bil to spor med slovensko vladno stranko na Kranjskem, tako imenovanimi elastikarji s Šukljetom na čelu, ter »radikalno stranko«. Ti in podobni spori so bili v tedanjem času v središču pozornosti, iz časovne oddaljenosti pa gledamo nanje precej drugače. Vsekakor so, prav ker se ponavljajo, izredno značilni za začarani krog, ki se je v njem vrtela slovenska politika odnosov do avstrijskega režima v vsem tem času, za dileme, ki jih ni znala razrešiti. Poudariti velja, da se nasprotja med oportunističnejšimi in med odločnejšimi v narodnostnem oziru nikakor ne krijejo s konservativno-liberalnimi nasprotji. Tako kakor najdemo liberalce med najbolj vnetimi zagovorniki vladne politike, najdemo tudi klerikalce med najbolj odločnimi glasniki opozicijskih tendenc. Ponekod (vendar je tudi tu treba biti zelo previden) gre za razliko med slovensko politiko na Kranjskem, ki bolj teži k oportunizmu, in med politiko v drugih deželah. Posebej pa je treba opozoriti še na osebna nasprotja in osebne povezave, ki igrajo na Slovenskem tudi v tem času dokaj opazno vlogo.

Slovenska narodna stranka je v Taaffejevem obdobju precej izgubljala svojo nekdanjo trdnost. Vodstvo je postajalo vedno bolj odmaknjeno od množic. Poslance so izbirali iz dokaj ozke družbe posvetne in duhovniške inteligence, na lokalne veljake, ki so jih pritegovali v času velikih narodnostnih bojev, so se zdaj le bolj malo ozirali. Začenjalo se je govoriti o advokatokraciji. Ta odmaknjenost vodstva je vzbujala nevoljo v lokalnih krogih, vedno hujši socialni problemi pa so ustvarjali še drugo nezadovoljstvo, ki se je kazalo na primer v radikalno-demokratskem obrtniškem gibanju v Ljubljani v začetku osemdesetih let in še marsikje drugje.

Kakor vemo, so staroslovenci izvolili leta 1873 grofa Hohenwarta za državnega poslanca. V letih 1879/1880 so prišli v parlament kot slovenski kandidati še štirje Nemci.¹⁴ Nekaj let so slovensko stranko Kranjske zastopali na Dunaju štirje Nemci in štirje Slovenci. V volilnih okrajih z večjim številom nemškega prebivalstva so mogle take kandidatüre izvirati iz težnje, da bi bilo lažje doseči zmago, drugod pa so bile izraz želje, da bi se slovenska stranka pokazala pred vlado in cesarjem kot zmerna, spravljiva, vredna zaupanja, pa tudi upanja, da bi prek ljudi z visokimi zvezami kaj dosegla.

¹³ V op. 11 cit. delo str. 471.

¹⁴ Schneid, Margheri, Gödel, Windischgrätz.

Najbolj tipična je bila izvolitev kneza Windischgrätza, ki ga je za poslanca nasvetoval Hohenwart prav zaradi zvez z dvorom in kot primernege za osebne intervencije.¹⁵ Vsi slovenski kandidati so disciplinirano odstopili. Edino, kar je centralni volilni odbor lahko zapisal za Windischgrätza v priporočilo volilcem, je bilo, da je »v višjih krogih visoko cenjen«.¹⁶ Ti nemški poslanci slovenske stranke so deloma odpadli leta 1885, deloma šele leta 1891. Po tem letu je ostal samo najpomembnejši med njimi, grof Karl Hohenwart.

Skoraj četrt stoletja je predstavljal grof Hohenwart slovenske volilce v poslanski zbornici dunajskega parlamenta, vendar bi ga slovenskega poslanca po prepričanju nikdar ne mogli imenovati. Njegovi govori v parlamentu so veljali širšim, državnim problemom, ne pa položaju in problemom slovenskega naroda. Bil je šef velike stranke, avstrijski državnik, ne pa slovenski politik. Vendar je imel izredno močno vlogo v slovenski politiki. Po programu, s katerim je nastopil leta 1879 na volitvah v kranjskem veleposestvu, naj bi veleposestvo kot konservativen element posredovalo v narodnostnem oziru ter med mestnim in kmečkim prebivalstvom, proti prenatrženemu novotarjenju na eni in odreveneli stagnaciji na drugi strani.¹⁷ Takšne Hohenwartove konservativnosti seveda nikakor ne smemo razumeti v smislu klerikalne konservativnosti. Hohenwart je stal nad slovenskimi klerikalno-liberalnimi trenji.

Leta 1879 so slovenski poslanci ponovno vstopili v Hohenwartov klub, v njegovem vodstvu pa niso bili posebej zastopani. Predsednik je bil Hohenwart, podpredsednika pa dalmatinski Hrvat Klaić in nemški klerikalec Lienbacher. Tudi v eksekutivnem komiteju desnice ni bilo nobenega Slovenca — oziroma so se Slovenci zadovoljevali s tem, da jih je zastopal Hohenwart.¹⁸ V delegacije so slovenski kranjski poslanci celih sedem let stalno (do 1886) volili Hohenwarta. Šele počasi in v glavnem pod pritiskom kritike slovenske državne politike se je ta podrejenost Hohenwartovemu vodstvu začela spreminjati. Po novih volitvah 1885 so Slovenci sklenili, da bodo vse domače zadeve najprej pretresali med seboj, potem šele v klubu. Pri volitvah v delegacije so začeli voliti vsako leto drugega poslanca. Do še večje osamosvojitve je prišlo 1891, ko je postal Šuklje član vodstva Hohenwartovega kluba.¹⁹

Če hočemo na koncu povzeti glavne značilnosti slovenske politike v Taaffejevem času, bomo ugotovili naslednje: Slovenska politika tega časa se je vrtela v začaranem krogu. Od velikih točk slovenskega nacionalnega programa ni bila dosežena nobena. Ker reševanje slovenskega narodnega vprašanja na revolucionaren način za slovensko meščanstvo v nobenem primeru ni prišlo v poštev, si je bistveno drugačno in uspešnejšo politiko težko misliti. Pred radikalnejšo politiko je Slovence zlasti zaustavljala strah pred razbitjem večine v državnem zboru in pred padcem Taaffejeve vlade, pred novo nemško-liberalno vlado. Razen tega so Slovenci z nekoliko preveliko ustrežljivostjo poslušali migljaje od zgoraj, želje cesarja in vlade — to pa ni bila samo slovenska posebnost, ampak v veliki meri značilnost časa in monarhije. S preveliko naivnostjo so se Slovenci zlasti v prvem obdobju

¹⁵ Glej korespondenco, objavljeno v Naših zapiskih 7, 1910, str. 83, 106.

¹⁶ Slovenski narod 10. dec. 1879.

¹⁷ V op. 15 cit. delo str. 82.

¹⁸ Slovenski narod 10, 11. okt. 1879.

¹⁹ Slovenec 15. apr. 1891.

prepuščali vodstvu Hohenwartovih konceptov. Ker so se Slovenci vseh teh napak že v tistem času zavedali, je bila ta politika ves čas kritizirana in obsojana, toda boljše poti tudi kritiki niso nastopili. Na ta način med različnimi tabori, strujami in smermi ni bilo kakih bistvenih razlik. Ne glede na uspehe in neuspehe drobtinčarske realne politike je bil v Taaffejevem času nedvomno dosežen velik nadaljnji dvig kulturne ravni in splošno razvojne stopnje slovenskega naroda. Močno negativna poteza tega časa pa je bila globoka gospodarska kriza z velikim izseljevanjem, pa tudi nazadovanje na severni narodnostni meji. Gospodarski, socialni in politični problemi in konflikti so se bolj in bolj kopičili. Taaffejeva doba jih v glavnem ni reševala — toliko več težav so zato povzročali naslednjemu obdobju.

Zusammenfassung

DIE SLOWENISCHE POLITIK ZUR ZEIT DER REGIERUNG TAAFFE

Zur Zeit der Regierung Taaffe (1879—1893) gehörten die Slowenen der regierungs-tragenden Mehrheit im Parlament an. Dieser Wechsel ins Regierungslager machte sich in Krain stark bemerkbar, in Kärnten und in der Steiermark jedoch in weit geringerem Masse.

Zur Zeit der Regierung Taaffe stellen die Slowenen offiziell keinerlei Forderungen nach einem vereintem Slowenien auf. Zu dieser Auslassung des vereinten Sloweniens aus dem nationalen Programm kam es vor allem aus Rücksicht auf die Regierung, aber auch auf die Verbündeten im Parlament — auf Tschechen, Polen und die deutschen konservativen Mitglieder des Hohenwartklubs, dem auch die Slowenen angehören. Es setzt sich die Ansicht durch, man dürfe nicht zu hohe Forderungen stellen. Anstelle der früheren Forderung nach dem vereintem Slowenien kommen von Zeit zu Zeit verschiedenen Ersatzforderungen vor wie die nach der Gründung Oberlandesgerichts in Ljubljana, das für den slowenischen Teil der Steiermark und von Kärnten, für ganz Krain und das Küstenland zuständig sein sollte. Diese Forderung kommt im Jahre 1879 auf, kurz nach dem Amtsantritt von Taaffe, gegen Ende der Taaffeschen Zeit wurde sie bei der 1. Zusammenkunft der slowenischen und istrisch-kroatischen Abgeordneten am 2. Oktober 1890 beschlossen, am 25. November 1890 auch vom Landtag von Krain.

Durch die wiederholten Forderungen slowenischer Abgeordneter im Reichsrat nach grösserer Geltung der slowenischen Sprache in Ämtern, Gerichten und in den Schulen wurden einige slowenenfreundliche Resolutionen des Reichsrats erwirkt, einige Ministerialerlasse, darunter soll der Erlass des Justizministers Pražak vom 18. April 1882 besonders erwähnt werden, in dem verordnet wird, dass im Sprengel des Oberlandesgerichts von Graz slowenische Eingaben auch von solchen Parteien anzunehmen sind, die der deutschen Sprache mächtig sind — ferner mehrere konkrete Massnahmen hinsichtlich des Gebrauchs der slowenischen Sprache in einzelnen Schulen usw. Alles in allem genommen waren diese allmählichen Zugeständnisse nicht so selten, wie man gemeinhin denkt, auch waren sie nicht ganz unbedeutend, doch ist es andererseits auch wahr, dass die Gleichberechtigung der slowenischen Nation und Sprache noch weit entfernt war. Deshalb konnte der Eindruck entstehen, dass das alles nur Brosamen von einer reich gedeckten Tafel seien, das Gefühl, dass die eingeschlagene Politik verfehlt ist.

Von den grossen Forderungen des slowenischen nationalen Programms wurde keine einzige erfüllt. Weil aber eine revolutionäre Lösung der slowenischen nationalen Frage für das slowenische Bürgertum überhaupt nicht in Frage kam, ist eine wesentlich verschiedene und erfolgreichere Politik kaum denkbar. Vor einer mehr radikalen Politik schrakten die Slowenen zurück auch in der Furcht, mit einer solchen Politik die Mehrheit im Reichsrat zerschlagen und damit den Fall der Regierung Taaffe verursachen zu können, in der Furcht vor einer neuen deutschliberalen Regierung.

Ausserdem folgten die Slowenen eine Spur zu willig jedem Fingerzeig von oben, jedem Wunsch von Kaiser und Regierung — auch das war aber nicht nur den Slowenen eigen, es war ein allgemeines Merkmal der Zeit und Monarchie. Zu naiv überliessen sich Slowenen besonders in der ersten Zeit der Führung der Hohenwartschen Konzeption. Weil sich die Slowenen schon zu jener Zeit aller dieser Fehler bewusst waren, fehlte es nicht an Kritik dieser Politik, doch schlugen auch die Kritiker keinen besseren Weg ein. Die Unterschiede zwischen einzelnen Lagern, Richtungen und Gruppen waren unbedeutend. Wenn wir die Erfolge und Misserfolge der Brosamenpolitik ausser Acht lassen, müssen wir doch feststellen, dass in der Zeit der Regierung Taaffe eine allgemeine Erhöhung des Kulturniveaus und der allgemeinen Entwicklungsstufe des slowenischen Volkes erreicht worden ist. Ein stark negatives Merkmal dieser Zeit sind dagegen die tiefe Wirtschaftskrise mit der durch sie bedingten Auswanderung und grosse Gebietsverluste an der nördlichen nationalen Grenze. Wirtschaftliche, soziale und politische Probleme und Konflikte häuften sich, in der Zeit Taaffes wurden sie meist beseitigedgeschoben — um in der folgenden Zeit um so mehr Schwierigkeiten zu bereiten.